No of Questions : 30

No of Pages : 6

नामांक

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20
तृतीय भाषा-संस्कृतम्
मॉडल पेपर सप्तम्

समय : 3.15 घण्टे **पूर्णांक : 80**

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

---

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

कस्मिंश्चिद् कूपे गङ्गदत्तो नाम मण्डूकः प्रतिवसति स्म। स कदाचिद् दायादैः उद्वेजितः अरघट्टघटीम् आरुह्य निष्क्रान्तः। अथ तेन चिन्तितं यत् "कथं तेषां दायादानां मया प्रत्यपकारः कर्त्तव्यः?" एवं चिन्तयन् बिले प्रविशन्तं प्रियदर्शनाभिधं कृष्णसर्पमपश्यत्। तं दृष्ट्वा भूयोऽप्यचिन्तयत् यत् "एनं तत्र कूपे नीत्वा सकलदायादानाम् उच्छेदं करोमि।"

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति। सत्यं वद! धर्मं चर। स्वाध्यायान्मा प्रमदः। सत्यान्न प्रमदितव्यम्। धर्मान्न प्रमदितव्यम्। कुशलान्न प्रमदितव्यम्। भूत्यै न प्रमदितव्यम्। स्वाध्याय-प्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम्। देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम्। मातृदेवो भव! पितृदेवो भव! आचार्यदेवो भव! अतिथिदेवो भव!

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

दुःखसागरे तरणीयम्
कष्टपर्वते चरणीयम्।
विपत्तिविपिने भ्रमणीयम्
लोकहितं मम करणीयम्।।

अथवा

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

वन्दे नितरां भारतवसुधाम्।
दिव्यहिमालय-गङ्गा-यमुना-सरयू-कृष्णाशोभितसरसाम्।।

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4

न जातु दुःखं गणनीयम्

www.rbse.online

न च निजसौख्यं मननीयम्।
कार्य–क्षेत्रे त्वरणीयम्
लोकहितं मम करणीयम्।।

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु– 4

राष्ट्रस्योत्थानपतने राष्ट्रियानवलम्ब्य हि।
भवतस्सर्वदा तस्माच्छिक्षणीयास्तु राष्ट्रियाः।।

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 3

भामाशाहः – (प्रसन्नमुखः प्रणम्य) महाराज! इयती एव स्वल्पतमा यद् अनया द्वादशवर्षाणि यावत् पञ्चविंशतिसहस्रसैनिकाः सहर्षं योद्धं शक्नुवन्ति।

प्रतापः – अहो! तदा तु किं कथनीयम् महत्कार्यं सेत्स्यति अनया। (सर्वान् सम्बोध्य) अद्य अस्मात् एव क्षणात् राणा स्वदेशस्य पारतन्त्र्य–शृंखलाः त्रोटयितुं शत्रून् संहारयितुं धर्मं रक्षितुं च योत्स्यते, योत्स्यते अवश्यं योत्स्यते! (भामाशाहम् अभिलक्ष्य) धन्योऽसि मित्र! धन्यः। एहि त्वां गाढम् आलिङ्गितुम् अभिलषामि।

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु– 3

द्वितीया – सुव्रते, न शक्य एष वाचामात्रेण विरमयितुम्। गच्छ त्वम् मदीये उटजे मार्कण्डेयस्य ऋषिकुमारस्य वर्णचित्रितो मृत्तिकामयूरस्तिष्ठति, तमस्योपहर।

प्रथमा – तथा। (इति निष्क्रान्ता)

बालः – अनेनैव तावत् क्रीडयिष्यामि। (इति तापसीं विलोक्य हसति)

तापसी – भवतु, न मामयं गणयति। (पार्श्वमवलोक्य) कोऽत्र ऋषिकुमाराणाम्? (राजानमवलोक्य) भद्रमुख, एहि तावत्! मोचयानेन डिम्भलीलया बाध्यमानं बालमृगेन्द्रम्!

5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु– 3

1. 'जयतु सुरभारति' इति गीतिः कस्मात् ग्रन्थात् संकलिता?
2. करिणां कुलं को हन्ति?
3. बालकः सर्वदमनः कस्य सकाशं गन्तुम् इच्छति?
4. कीदृशैः तृणैः मत्तदन्तिनः बध्यन्ते?
5. अस्माभिः कुत्र सञ्चरणीयम्?
6. स्वामि केशवानन्दस्य मातापित्रोः नाम किम्?
7. भारतवसुधा केः पूज्या अस्ति?
8. भारतं हिमालयात् आरभ्य कुत्र पर्यन्तम् अस्ति?

निर्देशः प्रश्न संख्या 6–9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु–

6. जननी जन्मभूमिश्च <u>स्वर्गादपि</u> गरीयसी। 1

7. भगवती सुरभारती <u>नवरसैः</u> मधुरा अस्ति। 1

8. नन्दामि <u>मेघान्</u> गगने विलोक्य। 1

9. सः <u>गुरुग्रन्थस्योत्तमः</u> पाठी अभूत्। 1

10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु। 3

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु–

सतां जनानां संगतिः सत्संगतिः कथ्यते। मानवः यादृशैः जनैः सह वसति तादृशः एव भवति। सज्जनानां सम्पर्केण मनुष्यः सज्जनः भवति उन्नतिं महत्पदं च अलंकरोति। दुर्जनानां संगत्या मनुष्यो दुर्जनो भवति, पतनं विनाशं च प्राप्नोति। अतः मनुष्यस्योपरि संगतेः महान् प्रभावो भवति।

बाल्यकाले विशेषतो बालकस्योपरि संसर्गस्य प्रभावो भवति। ये यादृशैः बालकैः सह उपविशन्ति। उत्तिष्ठन्ति, खादन्ति, पिबन्ति च ते तथैव स्वभावं धारयन्ति। अतः बाल्यकाले दुर्जनैः सह संगतिः कदापि न करणीया।

सज्जनानां संगत्या मनुष्यः उन्नतिं प्राप्नोति। तस्य विद्या कीर्तिश्च वर्धेते। दुर्जनानां संसर्गेण बहवः हानयः भवन्ति, यथा–दुर्जनसंसर्गेण मनुष्योऽसद्वृत्तो भवति, दुर्विचारयुक्तो भवति, तस्य बुद्धिर्दूषिता भवति, अतः बुद्धिः क्षीयते मनुष्यः दुर्व्यसनग्रस्तो भवति। अतस्तस्य शरीरं क्षीणं निर्बलं च भवति। तस्य कीर्तिः नश्यति, सर्वत्रानादरो भवति।

अतः स्वयशोवृद्धये ज्ञानवृद्धये सुखस्य शान्तेश्च प्राप्त्यर्थं सर्वैरपि सर्वदा सत्संगतिः करणीयाः दुर्जनसंगतिः सदा परिहर्तव्या।

1. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखतु– 1
2. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   - (क) केषां सम्पर्केण मनुष्यः सज्जनः भवति? 1
   - (ख) बाल्यकाले कैः सह संगतिः कदापि न करणीया? 1
   - (ग) का सत्संगतिः कथ्यते? 1
   - (घ) दुर्जनानां संगत्या मनुष्यः किम् प्राप्नोति? 1
   - (ङ) कस्य संसर्गेण मनुष्योऽसद्वृत्तो भवति? 1
3. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   - (क) "ये यादृशैः बालकैः सह उपविशन्ति" इत्यस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्? 1
   - (ख) 'सज्जनानाम्' इतिपदस्य अनुच्छेदे विलोमपदं किम् प्रयुक्तम्? 1
   - (ग) 'तस्य कीर्तिः नश्यति' इत्यस्मिन् वाक्ये सर्वनामपदस्थाने संज्ञापदं किम्? 1
   - (घ) 'क्षीणं शरीरम्' इति पदयोः विशेष्यम् किम्? 1

12. अधोलिखितपदयोः सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु–

1. प्रत्येक1
2. मुनिरयम् 1

13. अधोलिखितपदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु–

1. सत् + गतिः 1
2. देवः + अस्ति 1

14. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितसमस्तपदानां विग्रहं अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत–

1. <u>वनस्य समीपम्</u> एकः सरोवरः अस्ति। 1
2. <u>नीलं च तत् कमलम्</u> अत्र विभाति सरोवरे। 1
3. <u>रामलक्ष्मणौ</u> सीतया सह वनं गतौ। 1

15. निम्नलिखितवाक्येषु रेखांकितपदेषु प्रयुक्तविभक्तिं तत् कारणं च लिखत–

1. <u>दुर्जनं</u> धिक्। 1
2. सः <u>तस्मात्</u> जुगुप्सते। 1
3. <u>भवनस्य</u> उपरि पताका अस्ति। 1

www.rbse.online

16. कोष्ठकेषु प्रदत्त-प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।

1. न्यायाधीशेन न्यायः ....। (कृ + अनीयर्) 1
2. यमुना .... नदी अस्ति। (निर्मल + टाप्) 1

17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथककृत्वा लिखतु-

1. सा बालिका धन्या अस्ति। 1
2. मानवता सदैव रक्षितव्या। 1

18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु-

मञ्जूषा- बहिः, सहसा, वृथा, एव

1. वयं .... कार्यं न कुर्याम। 1
2. कृष्णः .... उद्याने न भ्रमति। 1
3. कोटरात् .... सर्पः आगच्छति। 1

निर्देशः- प्रश्नसंख्या 19-21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु-

19. सः वृक्षान् पश्यति। 1

20. नरेण नगरं गम्यते। 1

21. आवां लज्जावहे। 1

22. घटिकाचित्रं सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु-

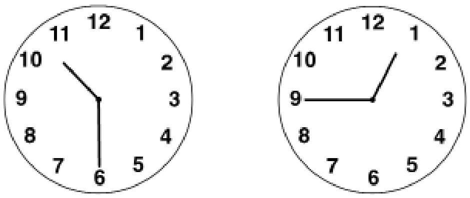

1. प्रातः .... वादने श्लोकप्रतियोगितायाः उद्घाटनम्। 1
2. मध्याह्नेः .... वादने निर्णयस्य घोषणा। 1

23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु-

1. शिष्यौ गुरुन् नमन्ति। 1
2. ते बालिकाः क्रीडन्ति। 1
3. सा फलं खादामि। 1

24. भवती राजकीय माध्यमिक विद्यालय गंगापुर नगरम् इत्यस्थ दशमकक्षायाः दर्शिका नामक छात्रा अस्ति भवत्या सखीं प्रतिभाम् एकं पत्रं लिखत् यस्मिन 'मम विद्यालय मह्यम् अत्यधिकं रोचते' इति वर्णनं स्यात्। 4

अथवा

24. शुल्कमुक्त्यर्थं प्रार्थनापत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः शब्दैः पूरयत- 4

मञ्जूषा- वृद्धोऽस्ति, भवदाज्ञाकारी, विद्यालयास्य, अर्जनमेव, दशम् कक्षायाः, परिवारस्य, परीक्षायाम्, प्रदातुम्।

सेवायाम्

श्रीमन्तः प्रधानाध्यापक महोदयः

महाराजा बदनसिंह उ.प्रा. विद्यालयः,
भरतपुरम्।

विषय– शिक्षणशुल्कमुक्तये प्रार्थना–पत्रम्।

महोदयः,
सविनयं प्रार्थये यदऽहं श्रीमन्तः विद्यालये ………… छात्रोऽस्मि। मम ………… पितुः ………… आर्थिकस्थितिः शोचनीयाऽस्ति। मम पिता ………. प्रतिदिवसं कार्ये केवलं पञ्चाशद् रुप्यकाणाम् ………… भवति। तेन ………. पालन–पोषणञ्च कथमपि भवितुं न शक्नोति। अतः अहं ………… शिक्षणशुल्कं ………… असमर्थोऽस्मि। गतवर्षे मम शिक्षणशुल्क–मुक्तिः आसीत्। नवम् कक्षायाः ………… अहं प्रथमश्रेण्याम् उत्तीर्णोऽभवम्।
अतः पुनः निवेदनमस्ति यत् भवन्तः अध्ययने मम रुचिं विलोक्य मह्यं शिक्षणशुल्कात् मुक्तिं प्रदाय अनुग्रहीष्यन्ति।
………… शिष्यः
दिनांकः– 05–07–20…. सुरेशचन्द्रः
कक्षा 10 (स)

25. मंजूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा रुग्णः–वैद्यः मध्ये संवादं पूरयतु। 4

मञ्जूषा– कासरोगी, सत्यम्, कासति, कुक्कुराः, चौराणां, गुणाः, दधिसेवनम्, गुणः, सम्यक्, तत्कथम्।

रुग्णः – भो वैद्य! औषधं यच्छ, परन्तु अहं ………. न त्यक्ष्यामि।
वैद्यः – चिन्ता मा अस्तु। दधिसेवने बहवः ……….।
रुग्णः – किं ………. इदम्? के च ते गुणाः?
वैद्यः – ………. यदि दधि सेवते, तस्य गृहं चौराः न प्रविशन्ति।
रुग्णः – दधिसेवनेन सह ………. कः सम्बन्धः?
वैद्यः – दधिसेवी कासरोगी सर्वां रात्रिं ………. एव, जागर्ति कुतः चौरभयम्।
रुग्णः – कस्तावत् अन्यः ……….?
वैद्यः – ………… तं न दशन्ति।

26. अधोलिखितषड्वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु– 4
1. तालाब में कमल खिलते हैं।
2. सूर्य पूरब में उगता है।
3. मुझे मिठाई अच्छी लगती है।
4. राम के साथ सीता वन गई।
5. दशरथ अयोध्या के राजा थे।
6. पटना बिहार की राजधानी है।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृते षट् वाक्यानि रचयतु– 3

राजमार्गस्य चित्रम् वाहनानि
शीघ्रं गृहं भारयुक्तवस्तूनि
प्रेषयितुं शक्नुवन्ति दुर्घटनाः
सावधानेन चालयामः सम्भावनाः

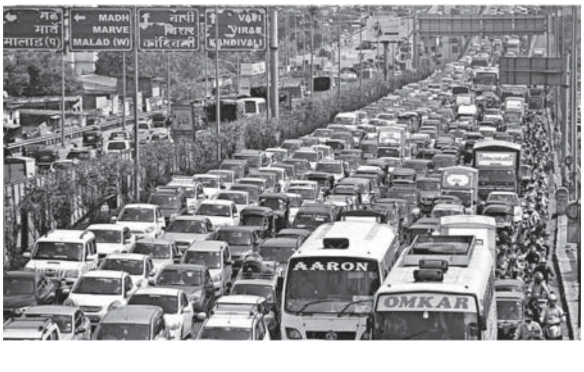

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखत– 3

मञ्जूषा– महत्वम्, अनुशासनस्य, परमावश्यकम्, देशः, जना लभते, ।

.... मानव–जीवने विशिष्टं .... अस्ति। अनुशासेन .... महान् भवति। छात्रजीवने अनुशासनं .... अस्ति। अनुशासनेन विना साफल्यं न ....। अनुशासिताः .... प्रशंसनीयाः। अतः अस्माभिः अनुशासिताः भवितव्यम्।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु– 3

1. सभायां मूषकाः इयं निर्णयम् अकुर्वन् यत् यदि विडाल्याः ग्रीवायां घण्टिकाबन्धनं भविष्यति तदा तस्या नादं श्रुत्वा वयं स्वबिलं गमिष्यामः।
2. सा प्रतिदिनं बहून मूषकान् अभक्षत्।
3. कस्मिंश्चित् ग्रामे एका विडाली अवसत्।
4. तदानीम् एव विडाली आगता। तां दृष्ट्वैव सर्वे मूषकाः स्वबिलं पलायिताः।
5. एवं श्रुत्वा तेषु मूषकेषु एकः वृद्धः मूषकः कञ्चित् विचारयन् तान् अपृच्छत्– 'कः तस्याः ग्रीवायां घण्टिकाबन्धनं करिष्यति'?
6. एवं स्वविनाशं दृष्ट्वा मूषकाः स्वप्राणरक्षार्थम् एकां सभां आयोजितवन्तः।

****

सत्र 2020–21 से नये पाठ्यक्रमानुसार सभी कक्षाओं के सभी विषयों की टेक्स्ट बुक एवं सभी प्रकार की सहायक अध्ययन सामग्री विद्यार्थियों को मोबाइल पर व्हाट्सएप द्वारा एवं वेबसाइट www.rbse.online पर उपलब्ध करवायी जाएगी। इसके लिये विद्यार्थियों से किसी भी प्रकार का कोई शुल्क नहीं लिया जाएगा। इसके लिये विद्यार्थियों को किसी भी प्रकार का कोई OTP Verification या Email द्वारा Verification नहीं देना होगा। हमारा व्हाट्सएप नम्बर जानने या अन्य किसी भी प्रकार की जानकारी के लिये वेबसाइट www.rbse.online पर विजिट करें।